

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАУКОВІ ПРАЦІ

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 46

Кам'янець-Подільський
«Аксиома»
2018

Key words: Basic linguistic-cultural concept, parental discourse, chi-square, contingency coefficient.

Отримано: 19.03.2018 р.

УДК 811.161.1'374.2:81'373(=161.2)

Т. А. Космеда, Г. Я. Намачинська

ПАРЕМІЇ-УКРАЇНІЗМИ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІКСАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ І ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ УКРАЇНІЗМІВ (на матеріалі тлумачного словника російської мови В. Даля)

Проблему впливу російської мови на українську лінгвісти вивчали досить активно, а от зворотній процес – вплив української мови на російську, її запозичувальний потенціал вивчався недостатньо. Зазначена проблема належить до малорозроблених у сучасному мовознавстві. Хоч явище запозичення з української мови в російську частково досліджували корифеї української лінгвістики, зокрема О. Потебня, Л. Булаховський, О. Горбач, Ю. Шевельов та інші вчені, напруження яких з'явилися в сер. ХХ – на поч. ХХІ ст., як-от: Г. Їжакевич, Л. Крисін, Т. Космеда, І. Кошман, Т. Чорторизька, які актуалізоване в цій статті питання слушно вважають надзвичайно важливим для українського мовознавства.

У тлумачному словнику живої російської мови В. Даля, як відомо, зафіксовано чимало українізмів, що функціювали в російському мовленні кінця ХІХ століття. Велика кількість лексичних і лексико-семантичних українізмів адаптувалася в російській мові за допомогою паремійних одиниць, що були також запозичені російською мовою і які В. Даль також увів у свій словник і відповідно репрезентував. Ці одиниці слугували яскравою ілюстрацією не лише відповідної семантики включених у їхній склад лексичних і лексико-семантичних українізмів, але й певної їхньої конотації, прагматичної наповненості. Сам факт запозичення українських паремій, їхньої поширеності в повсякденному мовленні, як видається, сприяв кращому входженню до складу російської мови їхніх складників.

Мета цієї статті – показати вплив української мови на російську, що виявляється через запозичення паремійних одиниць, а також схарактеризувати особливості адаптації цих одиниць, можливості їхньої видозміни трансформації.

Паремії трактуємо традиційно в широкому розумінні, як їх сприймали лексикографи наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст., що відображено й у словнику, укладеному Іваном Франком, – «Галицько-руські народні приповідки» [3]. Це ідіоми, фразеологізми, прислів'я, приказки, побажання, вітання, фрагменти, «осколки» текстів – пісенних виразів (за І. Франком), зокрема й із щедрівок, висловів із художніх текстів, анекдотів і под., що стали прецедентними.

У В. Даля [4] також маємо широку репрезентацію системи паремій: прислів'їв (*Вкупе богат и убог, и скупой; Коли работаешь **вкупе**, так не болит в пупе* [4 (1) : 212], *Не бывает бабе **войтом*** [4 (1) : 231]), приказок (*Была бы голова, будет и булава. Была бы булава, будет и голова* [4 (1) : 139]), ідіом-порівнянь (*Гол, как **бубен**. Проигрался как **бубен*** [4 (1) : 134]), побажань (*В поле копами, на гумне стогами, на току умолотом, **в аруде** спором (спориною), в пруде (млине, мельнице) намолотом, в деже подходом, у печи ростом, на столе кроем (ломтями), людям на здоровье!* [4 (1) : 25]), фрагментів фольклору, зокрема пісень, різних за жанрами, – щедрівок (*Щедрик, ведрик! дайте **вареник**, грудочку каши, шматок колбаски* [4 (4) : 652]), колядок (*Дарите, не барите, коротки свитки, померзли лытки!* [4 (1) : 48]), весільних пісень (*Помози, Божья Мати, наш коровай **бгати!*** [4 (1) : 57]), загадок (*Полна печь **поляниц**, а посередке **кныш?*** (зірки, місяць) [4 (1) : 125]) та ін.

В окремих випадках В. Даль розмірковує про те, як видозмінилося українське прислів'я в російському обігу, порівн.: НЕБОГА м. об. южн. зап. 'бедняк', 'убогий', 'нищий', 'калека', 'увечный'; 'несчастный', 'бедующий'. Небога, в етих знач. и еще в знач. 'племянника', 'дальнего родного', осталось доселе в малорос. и белорус. Наречьях (...); встарь говорили небогий вм. убогий. Пословица: *Вот тебе, Боже, что нам негоже (что нам не мило, то попу в кадило)* искажена из малорусской: *от тоби, **небоже**, що нам негоже*. От небогий, небожак или неборак, то же, небога [4 (2) : 503].

У термінологічному словнику А. Загнітка паремії трактуються з урахуванням теорії сучасної дискурсцентричної парадигми, порівн.: «Паремії (грецьк. *paremiya* – вислів) – у дискурсології – одиниці дискурсивного рівня, яким притаманні (як і лексичним одиницям (слова, фразеологізми)) цілісна, усталена форма й регулярність відтворення, але, на відміну від них, такі, що складаються з одного або більше висловлень: прислів'я і приказки, афоризми, анекдоти, небилиці, притчі та ін.; входять у базову аксіоматику мовної свідомості» [5 : 25]. Як бачимо, акцентується увага на функції паремій, їхній властивості входити в базову аксіоматику свідомості мовної особистості. Якщо ж у складі паремій українізми, то, відповідно, як запозичені одиниці, вони також починають фіксуватися в базовій аксіоматиці свідомості кожної конкретної мовної особистості й мовної спільноти загалом, певним чином адаптуючись. «Аксіоматика (грецьк. *axiōta* – вихідне твердження) – у дискурсології – сукупність аксіом як вихідних правил, якими суб'єкт керується у своїй мовленнєвій і немовленнєвій діяльності» [5 : 22].

Паремія-українізм російської мови – це запозичений усталений мовний вираз, мовний штамп, прецедентна мовна одиниця (ідіома, фразеологічна одиниця, прислів'я, приказка, крилатий вираз, побажання, вітання й под.), що входить у паремійний фонд української національної мови, характеризує українську лінгвокультуру, однак при цьому вона переходить у паремійний фонд російської національної мови, через необхідність номінувати відповідні предмети, поняття і явища української дійсності, української ментальності, української когнітивної картини світу й засвоюється мовною свідомістю російської мовної особистості, починає адаптуватися в її базовій аксіоматиці. В окремих випадках запозичена паремія експліцитно зберігає ознаки національної української мови, оскільки в її склад входять українські лексичні одиниці, що зберегли національну форму. Хоч, безперечно, може відбуватися й формальна адаптація.

Наведемо приклади українізмів російської мови, що функціують у складі паремій-українізмів. Інколи в одній паремії функціують кілька українізмів, наприклад: **Зажадалося як кобыли оцту** [4 (2) : 775]; **Обое рябое** [4 (2) : 565]; **Дай Бог богато и в коморе, и в оборо!** [4 (2) : 584] та ін.

Українізми різняться за способом адаптації в російській мові, тематичною приналежністю, типом запозичення. Наводячи приклади, зберігаємо вказівку на регіон поширення лексеми-українізму на території Російської імперії за системою скорочень, що була прийнята в словнику В. Даля, зберігаємо й окремі зауваги щодо характеру синтагматики, специфіки функціонування, граматичних особливостей.

За словником В. Даля вказуємо на значення, що характерні для тієї чи тієї лексеми, та в окремих випадках подаємо джерело, із якого паремія, на думку В. Даля, ввійшла в живе мовлення, широкий обіг, тобто ймовірний дискурс використання, що мотивує феномен прецедентності (пісня, анекдот тощо). Зберігаємо також міркування, подані В. Далем, стосовно етимології лексеми чи її похідних, варіанти уживання, дієслівне управління, синоніми. В окремих випадках актуалізується семантична структура, репрезентована системою смислів. Порівн. окремі зразки опису: БАРИТЬ кого, южн., зап. 'задерживать' – **Дарите, не барите, коротки свитки, померзли лытки!** (колядка: **Не держите нас на морозе**) [4 (1) : 48]; БГАТЬ южн., зап. 'гнуť', 'сгибать'; 'мять', 'комкать' – **Помози, Божья Мати, наш коровай бгати!** (свадебная песня) [4 (1) : 57]; БЛУЖДАТЬ и БЛУДИТЬ, южн. и зап. 'шкодить' – **Гад гада блудит, гад и будет** [4 (1) : 99]; БУБЕН м. или мн. бубны, 'музыкальное орудие, в роде барабана, литавров; 'обечайка, обтянутая сухой выделки кожей, с колокольцами, бубенчиками'; употреб. более при пляске. | южн. зап. 'звонки'. | 'Гольш', 'человек все промотавший'. **Гол, как бубен. Проигрался как бубен (как грек)** [4 (1) : 134]; БУЛАВА ж. 'набалдашник', 'головка'; | 'палица, как оружие', 'закомлястая дубинка или кистень'. | 'Такое же оружие, как знак начальственной власти', 'буздыхан', 'жеzl', 'бунчук, сохранившийся при Донском войске'; быть при булаве, при атамане, при штабе. У малорос. гетманов была булава шестопер. **Была бы голова, будет и булава**, и наоборот [4 (1) : 139]; ВИР м. зап. 'омут' и 'водоворот', 'ямина под водой с родниками или с коловоротом быстрого течения'; 'водокруть', 'водоверть', 'вырь', 'пучина', 'заверть', 'вихор', 'суводь', 'сувой', 'сулой', 'вороть', 'куновороть', 'крутень', 'закрутень'. | 'Вихор', 'завой', 'завойка в шерсти'. **У него на темени два вира. По морю плыл, да и попал в вир. Пошел в мир, да попал в вир**, в соблазн. [4 (1) : 206]; ВКУПЕ нареч. 'вместе', 'совместно', 'вообще', 'сообща', 'заодно', 'разом', 'соединенно'; 'в куче', 'кучею'. зап. 'дружно', 'негрузно' **Вкупе богат и убог, и скупой. Коли работаешь вкупе, так не болит в пупе**; [4 (1) : 212]; ВЫРОБИТЬ млрс. робить, арх. робить, работать. **Робите до поту, выробите кабалу. Рядой не вырядишь, работой не выворишь** [4 (1) : 311]; ГЛУЗД м. или глузды мн. южн. зап. 'ум', 'память', 'рассудок', 'толк'; | 'мозг'. Сбился с глузду, с толку; спился с глузду, с ума. Отбить глузды, бить по голове. **На всю Польшу один комар глузду принес** [4 (1) : 357]; ГАЙТАН м. южн. 'шелковый снурок'. **Гайтан с шеи отдам тебе, только удавись на нем! Хоть гайтан порви, да жену корми** [4 (1) : 341]; ДБАТЬ что, кур. вор. зап. млрс. 'заботиться', 'стараться', 'радеть о хозяйстве'; 'копить', 'собирать', 'готовить', 'гонодобить', 'припасать', 'запасать'. **Хто**

дбаєть, той маєть. Хто мало маєть, мало дбаєть [4 (1) : 416]; ЗАМОГА ж. южн. 'состоянье', 'имущество'; 'зажиточность'. *По замоге стройся* [4 (1) : 603]; КНИШ, кныш м. южн. 'лепешка с маслом', 'скоромная булочка с салом' *Полна печь поляниц, а посередке кныш?* (звёзды, месяц). *Пока у бабы посеют кныши, а у деда не будет души* [4 (2) : 125]; КУТЬ южн. зап. 'красный', 'почетный угол избы', 'покуть', почему там кутяне почетные гости. сидит. *Поди в куть (в кут), где мухи ткут. Рано, девка-то молода еще: не из кути, в кут глядит. Сидит, как поп на покути* [4 (2) : 227]; КУНТУШ, кунтыш м. зап. южн. 'род верхней мужской одежды, иногда на меху, со шнурами, с откидными рукавами'. *Танцуй (пляши), душа, без кунтуша, ищи (люби) пана без жупана!* [4 (2) : 218]; МАТЬ, мати глаг. южн. зап. имать, иметь. *Коли внушек маю, так и сказку знаю* [4 (2) : 307]; НЕДАЛЕКО южн.-зап. недалечко 'близко'. *Недалечко до печки, а оттоле в могилку – рукой подать* [4 (2) : 510]; НЕДОЛЯ ж. южн. зап. 'несчастье', 'злополучие', 'беда'; 'бесталанность', 'неудача'. *Недоля сталась – напасть досталась!* [4 (2) : 513]; ПОБОР зап. 'набор, рекрутство' – *Я побора не боюся, я сейчас остановлюся!* (фрагмент з пісні) [4 (3) : 135]; ПОГОДИТЬСЯ южн., зап. 'поладить с кем, помириться' – *Не каждому (велю) с турком воеватися, а каждому с турком погодитися* [4 (3) : 155]; ПОДИВИТЬСЯ на что, южн. 'посмотреть, поглядеть' – *Так женился, что и сам себе (на себя) подивился; Нельзя не подивиться, как все на свете творится!* [4 (3) : 175]; ПОКУТ | ПОКУТЬЕ зап., юж 'красный угол', 'кут в избе'; 'почетное, первое место за столом и на пире' – *Как поп на покутьи* [4 (3) : 249]; ПОСАГ м. или ПОСАГА ж. зап. (от посягать), 'посажное', ср. олон. 'приданое' – *Я посагу прогуляла. Я свой посаг потеряла* (з пісні) [4 (3) : 328]; ПОМЫЛИТЬСЯ южн., кур., вор., малорос. 'ошибиться, особенно в счете', 'помылка', 'ошибка' – *Помылка не утайка* [4 (3) : 272]; РАДИТЬ кому что, стар., южн., зап., пск. 'советовать', 'давать совет', 'помогать советом, наставленьем', 'дать ума', 'наумить', 'надоумить' – *Умному порадишь, а глупому не порадишь. Радил коза козлу в огород не лазить, а сама там* [4 (4) : 8]; РОЗА ж. 'розан' м. 'куст' и 'цветок' 'Rosa', южн. 'рожа', зап. 'ружа' – *Будь пригожа, як рожа* [4 (4) : 101]; РУШАТЬ и зап. 'рухать' вообще 'трогать', южн. – *Бабиных груш не рушь: свои тряси, да бабе носи! Понюхай, да не рухай!* [4 (4) : 115]; РОБИТЬ млрс. 'работать', 'делать'; 'робить', 'робливать' что, 'о черной, крестьянской работе' – *Робить, ребята, а есть, жеребята!* [4 (4) : 97]; СВАРИТЬСЯ южн., зап. 'свариться', костр., яросл., вологодск. 'ссориться', 'браниться'; 'спорить', 'вздорить', 'кориться', 'брюзжать', 'ворчать', 'сердиться' – *Соседям свариться не годится* [4 (4) : 144]; СИВЫЙ, южн., зап. 'седой', 'сивизна' или 'сивота' и 'сивость' ж. 'свойство', 'качество', 'цвет сивого' – *Сивизна в бороду, черт в ноги* [4 (4) : 180]; СКОЛЬЗКИЙ (хлеско нареч.) вост. 'склезкий', сев., новг. 'склизкий', 'слизкий', южн. 'слезкий', зап. 'глёзкий' и 'хлёский', 'гладкий', 'не дающий упору ногам и рукам', 'на чем скользишь', 'что скользит из рук'; 'гладкий и притом мокрый', 'жирный или покрытый слизью' – *Хоть церковь и близко, да ходит слизко; а кабак и далеконько, да хожу потихоньку* [4 (4) : 202]; СПОЖИВАТЬ, 'спожить' что, южн., зап. 'съесть', 'употребить в пищу' – *Не спожив (т. е. не споживши), друга не узнаешь; Судил Бог пожать, суди же, Боже, спожить у корысти, у радости!* (побажання) [4 (4) : 294]; СПЫТАТЬ кого, о чем; что, у кого; южн., зап. 'спросить', 'узнать расспросом' | -что, 'отведать', 'попробовать', 'узнать на деле', 'испытать' (-ся), 'спроситься'; | 'спытать у кого', 'спросить' – *Спытки не убытки, спрос не беда* [4 (4) : 302]; СТРЕХА ж. (на двух славянских наречиях 'стро', чем и объясняется млрс. 'стриха') стар., вят., южн., зап. 'крыша', 'кровля (особ. соломенная)' – *Не голодна коровка, коли в стрехе соломка* [4 (4) : 339]; ТОРБА ж. южн., зап. 'мешок', 'сума' – *Каб торба да бич – был бы паньч! Носитя, как дурень с писаною торбой; Дай ему хоть торбу с пирогами, хоть черта с рогами – все одно!* [4 (4) : 418]; ТРОХА, ТРОХА, ТРОШКИ южн., зап. 'немного', 'мало', 'несколько', 'маленько' – *Это было при дедушке Мирошке, когда денег было трошки* [4 (4) : 435]; ТЫН м. южн., зап., новг. 'всякий сплошной (непрямельный) забор', и даже 'плетень' – *Сорока с тыну, а десять на тын; За глазами, что за тыном; Ерша на алтын, а уху под тын; Шутил Мартын, да спрятался (свалился) под тын; Али мое пиво не удалось, что под тын пролилось?; С соседом дружись, а тын городи* [4 (4) : 447]; ХАТА ж. южн., зап. хатка, хаточка; хатина, -нка, хатишка; хатища; 'изба', 'домишко', 'халупа'; хата бывает: турлучная или плетневая, камышовая, мазанка, битая, земляная и лимпачная, бревенчатая, из дикого камня – *Своя хатка родная матка; Чем хата богата, тем рада; Улица-то прямая, да хата кривая; Моя хата с краю, я ничего не знаю!* [4 (4) : 543]; ХИЖИЙ зап. 'ловкий', 'проворный' – *Чия жена хижя, языком дежу лиже* [4 (4) : 547]; ЧУХАТЬ южн., зап. 'чесать', 'скрести ногтями' (-ся), 'чесаться самому ногтями, или обо что, или с кем', 'скрестись' – *Чухайся конь с конем, а свинья с углом!* [4 (4) : 616]; ЩЕДРОВАТЬ южн., зап., пск. 'ходить в Васильев вечер (канун нового года) ватагами по домам, с песнями, поздравляя, желая всякого добра, и собирая за это подачку, более съестным'; что в Рождественский сочельник колядовать. Щедруют более дети, ребятишки, а мстами (ставроп.) девчонки; мехоноша собирает поживу, которую после делят. Щедрование, действ по глаг. Щедровка, млрс. **щедровка, щедровальная песня – Щедрик, ведрик! дайте вареник,**

грудочку кашки, *шматок* колбаски и пр. *Уроди, Боже, и жито, и пшеницу, и всякую пшеницу!* причем посыпают хозяев горстью хлеба (щедрівка) [4 (4) : 652].

Наведені паремії репрезентують специфіку національного характеру українців: прагнення до миру (*Не каждому (велю) с турком воеватися, а каждому с турком погодиться!*, *Соседям свариться не годится!*), самостійності, перебування у власному всесвіті, дещо відокремлено від інших, відчуття «свого», власності, потяг до приватного господарства (*Моя хата с краю, я ничего не знаю!*; *С соседом дружись, а тын городи!*; *Своя хатка родная matka*), веселу вдачу, гумор, оптимізм (*Я побора не боюся, я сейчас остановлюся! Я посагу прогуляла. Я свой посаг потеряла! Радила коза козлу в огород не лазить, а сама там! Бабиных груш не рушь: свои трясси, да бабе носи! Каб торба да бич – был бы паньч!*), гостинність, щедрість (*Чем хата богата, тем рада!*), самоіронію (*Так женился, что и сам себе (на себя) подивился!*), самозаспокоєння (*Помылка не утайка!*), прагнення й любов до добробуту, ведення господарства (*Не голодна коровка, коли в стрехе соломка; Кто dbaет, той maет. Кто мало maет, мало dbaет!*), розуміння того, що слід розраховувати лише на власні сили, щоб чогось досягти та ін.

Відзначимо, що деякі із запозичень-українізмів, що, зафіксовані і в наведених пареміях, отримали словотвірний розвиток. Для прикладу наведемо лексему, *брехать*, зафіксовану В. Далем як семантичний українізм, що закріпилася і в паремії, порівн.: БРЕХАТЬ, брехивать, брехнуть южн. и зап. ‘лаять’, ‘гавкать, как собака’; | ‘лгать’, ‘врать’, ‘говорить с ветру, на ветер’; ‘хвастать’; ‘клеветать’; ‘ругаться’, ‘браниться’. *Брехать, не цепом мотать. Собаке вольно и на свой хвост брехать. Вольно собаке и на владыку брехати* [4 (1) : 127].

І. Кошман натомість помітила, що, хоч у словниках синонімів сучасної російської мови до лексеми *радио* (‘прилад для прийому звуків’) відсутні синоніми, насправді синонім існує, до того ж, він є запозиченням з української мови. Це слово укр. *брехунець* – рос. *брехунец*. Цікаво, що наведена лексема зафіксована в авторитетному тлумачному словнику російської мови за редакцією Д. Ушакова в значенні рос. ‘лгун, пустомеля’, що має низку стилістичних параметрів (‘зневажл.’, ‘простор.’), а також переносне значення ‘адвокат’ [8 : 187]. У тлумачних словниках російської мови, що вийшли друком пізніше, ця лексема відсутня, хоч має місце стилістично марковане рос. слово *брехать*, яке зафіксував ще В. Даль. Однак і тлумачні словники української мови фіксують для слова *брехунець* лише два значення: 1) зменш. до ‘*брехун*’ і 2) заст., ірон. ‘адвокат’ [2 : 62]. Лише в «Короткому словнику жаргонної лексики української мови» міститься значення ‘пристрій для прийому звуків’ [7 : 58]. І. Кошман наводить приклади функціонування цієї лексеми в російськомовному публіцистичному тексті українських ЗМІ [6].

Зауважимо також, що подані вище паремії зі словника В. Даля активно функціують як у мовленні українців, так і росіян, що засвідчує аналіз сучасного дискурсу, насамперед масмедійного. Про це пишуть авторитетні дослідники паремійного фонду російської мови та вчені, які вивчають сучасний російський публіцистичний дискурс на предмет функціонування в ньому українізмів (І. Кошман, Х. Вальтер, В. Мокієнко та ін.). Зокрема, І. Кошман наголошує, що запозичення з української мови, що мають місце в російському мовленні показують, як російська мова пристосовується до українських реалій, української картини світу [Див. про це: 6].

У словнику В. Даля зафіксовано найбільше паремій з лексичними компонентами, що омовлюють ключові концепти української ментальності, зокрема це *козак*, *атаман* і *булава*, хоч наголосимо, що ці слова не належать до питомо української лексики, вони запозичені українською мовою, але набули своєрідної національної прагматики. Порівн.: *Терпи, казак, атаман будешь. Из рядовичей в атаманы выходят. Не всем казакам в атаманах быть. Не атаман при булаве, а булава при атамане, его власть, воля. Без атамана казак сирота. Без атамана дуван не дуваният, добычи не делят. Атаманом быть – уряд держать. И у атамана не две головы на плечах* [4 (1) : 27].

Паремія *Терпи, казак, атаманом будешь* активно трансформується в сучасному мовленні росіян. Це засвідчують Х. Вальтер і В. Мокієнко, оскільки вони зафіксували в словнику антиприслів’їв російського народу, наприклад, такі одиниці: *Терпи, казак, с автоматом будешь; Терпи, коза, а то мамой будешь* [1 : 481].

Отже, паремії-українізми російської мови слугують розширенню її стилістичного ресурсу, дають змогу точніше вербалізувати емоційно-експресивні, оцінні смисли; їхня приналежність до української лінгвокультури, утім, не нейтралізується, носії російської мови її відчують, як відчують і специфіку омовлення української ментальності.

Очевидно, нарізла нагальна необхідність укласти словник паремій-українізмів російської мови й простежити особливості їхнього функціонування в російському мовному просторі.

Список використаних джерел

1. Вальтер Х. Антипословицы русского народа : [слов.] / Х. Вальтер, В. М. Мокиенко. – СПб. : Нева, 2005. – 576 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Галицько-руські народні приповідки : [у 3 т.] / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 2-е вид. – Т. 1. – 818 с. – Т. 2. – 813 с. – Т. 3. – 699 с.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 т.] / В. И. Даль. – М. : Русский язык, 1978–1980. – Т. 1. – 699 с. – Т. 2. – 772 с. – Т. 3. – 555 с. – Т. 4. – 683 с.
5. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : [у 4 т.] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 1. – 402 с.
6. Кошман И. Н. О расширении номинативных рядов (на материале русских газет и журналов Украины) / И. Н. Кошман // Наукові записки Луганського національного університету : зб. наук. праць / гол. ред. проф. Л. М. Синельникова. – Вип. 8. – Т. 1. Серія «Філологічні науки». – Луганськ : ЛНУ, 2009. – С. 293–301.
7. Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика 2003. – 336 с.
8. Толковый словарь русского языка : [в 4 т.] / под ред. Д. Н. Ушакова. – Москва : ТЕРРА, 1996. – Т. 1. – 824 с.

Анотація. Унаслідок контактів української й російської мов, що здійснювалися до середини XIX ст., простежуємо факт запозичення лексичних і лексико-семантичних українізмів у російську мову. У цій статті доводимо, що унаслідок впливу української мови на російську простежувалося й запозичення паремій, а їхнє функціонування сприяло кращому засвоєнню лексичних і лексико-семантичних українізмів, що триває до сьогодні, оскільки вчені фіксують у сучасному російському мовленні факти трансформації саме українських паремій.

Ключові слова: запозичення, лексичні, лексико-семантичні українізми, українізми-паремії, живе російське мовлення.

Summary. As the result of the influence of the contacts between the Ukrainian language and the Russian language which took place till the middle of the XIXth century, the fact of borrowing of the lexical and lexico-semantic Ukrainianisms in the Russian language is traced. This fact of borrowing was fixated by V. Dahl in his explanatory dictionary of the live Russian language. In the article it has been proved the following: as the result of the influence of the Ukrainian language on the Russian language the process of borrowing of paroemia has been traced. The functioning of paroemia facilitated the process of learning of the lexical and lexico-semantic Ukrainianisms. This process lasts till nowadays because the linguists fixate the facts of the transformation of Ukrainian paroemia.

The paroemia-Ukrainianism of the Russian language is a borrowed set expression, a precedent language unit (an idiom, a phraseological unit, a proverb etc.), which is included into the paroemia fund of the Ukrainian national language and characterizes a Ukrainian linguo-culture. The paroemia-Ukrainianism penetrated into the paroemia fund of the Russian language due to the necessity to nominate the correspondent objects, notions and phenomena of the Ukrainian reality, Ukrainian mentality, Ukrainian cognitive world image. The paroemia-Ukrainianism is accepted by the language consciousness of a Russian language personality. In certain cases the borrowed paroemia preserves the features of a national Ukrainian language because Ukrainian lexical units preserve their national form. A formal adaptation may also take place.

The Ukrainianisms differ in the way of the adaptation in the Russian language, the thematic characteristics, the borrowing type. In this article we also indicate the region of the paroemia spread based on the system used in V. Dahl dictionary. Certain remarks on grammatical parameters, the character of syntagmatics have been mentioned in the article as well.

The paroemia represent the specificity of a national character of the Ukrainians: love of peace, a good humour, optimism, hospitality, generosity, self-irony etc. It should be mentioned some of the borrowings-Ukrainianisms fixed in paroemia got a word-formation development.

In V. Dahl dictionary the paroemia with the lexical components that verbalize the key concepts of a Ukrainian mentality were registered, for instace: kozak, ataman, bulava.

The paroemia-Ukrainianisms of the Russian language enlarge the stylistic recourse and verbalize the emotional and expressive senses.

It's quite evident that there is an urgent necessity to compile a dictionary of the paroemia-Ukrainianisms in the Russian language.

Key words: borrowings, lexical and lexico-semantic ukrainianisms, ukrainianism-paroemia, live Russian speech.

Отримано: 21.12.2017 р.